

ÇAĞDAŞ TÜRK DİPLOMASİSİ: 200 YILLIK SÜREÇ

Ankara, 15-17 Ekim 1997

Sempozyuma Sunulan Tebliğler

TÜRK TARİH KURUMU

LOZAN'IN ÖNCÜLÜ BİR ONUR ANITI: MÜTTEFİKLERİN SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI TASARISINA OSMANLI HARİCİYESİNİN YANITI

Prof. Baskın ORAN*

Her devrim (hatta, yönetim) gereksinme duyduğu kuramsal ve kavramsal çerçeveyi ve bunun için lâzım gelen mitoslarını yaratır. Bu, devrimin başarısı için şarttır. Bu yolda tarihte görülen en yaygın yöntem de, *Ancien Régime*'i kötülemektir.

Bunun devrim sırasında yapılması ne kadar gerekli ve doğalsa, devrimden 74 yıl sonra hâlâ yapılmasının da bir o kadar gereksiz ve hattâ zararlı olduğunu söylemek gerek. Çünkü:

Bir defa, bu, yeni rejimin bunca yıldan sonra kendine güvensizliğinin, kendini hâlâ oluşturmamışlığının bir kanıtı olarak yorumlanabilir,

İkincisi, Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğunun kesintisiz devamıdır ve "Osmanlı" dediğimiz, bizim atalarımızın ta kendisidir,

Üçüncüsü ve en önemlisi, bu tebliğde sözü edilecek olan *Yanıt* gibi belgeleri hiç incelemeden sırf acayip bir "Kemalizm" anlayışı nedeniyle mahkûm etmek, ancak bir "ideoloji körlüğü"nün belirtisi sayılmak gerekecektir.

Çok kısa olarak, bu tebliğde incelenecek olan belgeyi tanıtmak istiyorum.

11 Mayıs 1920'de Müttefiklerin Sevr tasarısı, herhangi bir müzakere sürecinden geçmeden, Osmanlı hükûmetine iletilir. Osmanlı Hariciyesi buna bir *Yanıt* verir.

*Ankara Üniv. SBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Sevres'e ilişkin belgeleri *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler*¹ adıyla yayımlayan sevgili hocam Prof. Seha L. Meray ile sevgili arkadaşı büyükelçi Osman Olcay, yabancı dilde aslını bulamadıkları için bu *Yanıt'ı Peyam-ı Sabah* ve *Vakit* gazetelerinden çevirmişlerdir.²

Bu belgenin Fransızca aslı, bir süre önce araştırma yapmak için Paris'e giden arkadaşım Dr. Melek Fırat'ın kendisinden ricam üzerine saptadığı ve fotokopilediği gibi, Paris'teki büyükelçiliğimizde *Cumhuriyet Dönemi*, 363/3 sayılı dosyada bulunmaktadır.

Adı *Sevr Antlaşması Projesi Üzerine Hazırlanan Osmanlı Belgeler Örnekleri*, Haziran 1920 olan bu dosyadan Dr. Fırat'ın bana fotokopi olarak getirdiği 2 adet *Yanıt* vardır. Bunlardan biri 34 sayfadır ve Türkçeye çevrildiğinde *Osmanlı Delegasyonu Tarafından Barış Konferansına Sunulan Genel Gözlemler* başlığını taşımaktadır. "Versailles, 25 Haziran 1920" tarihini taşıyan ikincisi ise *Genel Gözlemler* başlığını taşımaktadır. "Versailles, 25 Haziran 1920" tarihini taşıyan ikincisi ise 47 sayfadır ve "...Genel Gözlemler" yerine "...Gözlemler" diye başlıklandırılmıştır. İki belge de temel olarak aynı metindir, örneğin başlangıç bölümleri aynıdır, ama tahmin edileceği gibi ikincisi, birincisinden daha ayrıntılıdır.

Karşılaştığımızda, zamanın iki İstanbul gazetesinin Osmanlıcaya çevirerek yayımladığı ve Meray ile Olcay'ın da onlardan günümüz diline aktardığı *Yanıt* metninin, bu sözünü ettiğim 34 sayfalık birinci belge olduğu ortaya çıkmaktadır.

Daha aşağıda belirtileceği gibi, Müttefikler bu *Yanıt'a* 16 Temmuz tarihini taşıyan hakaret dolu bir ültimatomla cevap vereceklerdir.

Bu tebliğde incelenecek belgenin ortamını anımsatmak için fazla söze gerek yok. Bizim ilkökul kitaplarımızda yazıldığı türünden "Müttefiklerimiz yenilince bizi de yenik saydılar" gibi zorlamaları artık aşmak istiyorsak, Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşından büyük bir yenilgi alarak çıkmıştır.

Meray ve Olcay, Sevr'i şu sözcüklerle özetliyor ve bizi uzun sözden kurtarıyor:

¹ Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1977.

² Aynı yapıt, s. viii. Bu nedenle, belgenin orijinalindeki kimi özel adlar Meray-Olcay çevirisinde doğru yazılamamıştır. Örneğin, bu kaynağın 11. sayfadaki dipnotta "Ölhorvet" gibi okunduğunu bildirip, metinde, Senatör Ellworth olarak tahmin edip yazdığı kişinin adı, Senatör Elihu Root'dur. (*Observations Présentées par la Délégation Ottomane à la Conférence de Paix*, s. 5 - TC Paris Büyükelçiliği, Cumhuriyet Dönemi Dosya no. 363/3).

"... ortaya bir yenilgi belgesinin ötesinde, Avrupa Emparyalizminin, yalnız kendi avlanma alanı saydığı Avrupa Kıt'asından atmağa kararlı olduğu Türkiye'ye karşı girişilmiş bir yok etme savaşının son aşaması çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşına son veren belgelerden ne Versailles, ne Saint-Germain, [ne Trianon] ne de Neuilly Andlaşmalarında bu derece insafsız, katı, acımasız hükümlere rastlanır³".

İşte bu hava içinde Müttefiklere yollanan *Yanıt* şimdiye kadar hiç incelenmemiş bir belgedir. Biraz da bu yüzden, yayınlayanlar bile, Osmanlı dönemi konusunda yukarıda sözü edilen yaklaşımdan etkilenmekte ve Önsöz'lerinde bu konuda şöyle demektedirler:

"Ultimatom niteliğinde, Osmanlı Hükümetine, tartışılmasına izin verilmez bir biçimde sunulan belgeye [Sevr'e] çöküntü dönemi yönetiminin tepkileri de — ne acıdır — onurlu bir başkaldırma biçiminde değil, eziklik duygularının gölgelediği bir katlanış, bir yakarış biçiminde olmuştur. (...)

Osmanlı diplomasisinin ezikliğinden, Türkiye Cumhuriyeti diplomasisinin onurlu, kişilikli davranışına geçilmek için, Atatürk'ten esinlenen ve güç alan İnönü'nün Lozan'ınını beklemek gerekecektir⁴.

İzin verirsiniz, mesele hiç de öyle değildir. Sevr'e *Yanıt*, hiçbir biçimde Lozan'dan daha az onurlu değildir.

Çünkü, bu *Yanıt*'ı incelemeye koyulduğumuzda, birbirinin içine geçmiş durumda iki temel nitelik gözlerimize resmen atlamaktadır:

1) Üslup bakımından: Belge zerre kadar *eziklik*, *katlanış* ve *yakarış* izi taşımamaktadır. Son derece başı dik, hattâ yer yer dikbaşı bir üslupla kaleme alınmıştır. Lozan'da Türk delegasyonu aynı üslubu kullanacaktır. (Zaten, Müttefiklerin bu *Yanıt*'a verdikleri yanıtın resmen hakaret dolu bir ultimatom olmasının bir nedeni de, bu başı dik üslup olsa gerektir).

2) Öz bakımından: Dopdoludur.

Bir kere, belgeyi yazarlar, o günkü uluslararası belge, bilgi ve gelişmeleri eksiksiz izlemişlerdir.

İkincisi, belge çok güçlü bir mantık ve çok sağlam bir uluslararası hukuk bilgisiyle donanmıştır.

³ Meray-Olcay, s. ix.

⁴ Aynı yapıt, aynı sayfa.

Üçüncüsü, belgede ileri sürülenleri kanıtlamak için çok sayıda atıf kullanılmakta ve bu atıflar Batı'nın tanınmış yazarlarına, bilim adamlarına, politikacılarına, hukuk kurumlarına ve nihayet ünlü ilkelerine yapılmaktadır. Böylece, karşı tarafın eli-kolu bağlanmak istenmiştir. Aynı taktik, Lozan'da İsmet Paşa tarafından kullanılacaktır. Lozan'da İsmet Paşa, 12 Aralık 1922 oturumunda okuduğu, önceden hazırlanmış upuzun tarihsel incelemesini, *Encyclopaedia Britannica* dahil çok sayıda Batılı kaynağa dayandıracaktır. Konuşma bitince Lord Curzon kalkacak ve sinirli tepkisini "Temsilcileri, şimdiye kadar İsmet Paşa'yı mutlu bir general ve becerikli bir diplomat olarak tanımıştır, oysa bugün İsmet Paşa aynı zamanda bir tarih profesörü olduğunu da göstererek Fatih Mehmet zamanından günümüze gelinceye kadar, Türk tarihi üzerinde uzun bir konferans vermiştir" biçiminde dile getirecektir⁵.

Dördüncüsü, belge çok çarpıcı bir analizler bütünü kullanmaktadır.

Beşincisi, belge, kimi özgül argümanlarıyla Lozan'ın öncülü niteliğindedir.

Şimdi, bu nitelikleri, belgenin başından başlayarak alıntılarla görelim⁶. Herbiri için ayrı ayrı örnekler veremeyebilirim, çünkü yukarıda öz'e ilişkin olarak saydığım niteliklerin hepsi de belgede birbirinin içine geçmiş, birbiriyle örülmüş, sarmalanmış durumdadır.

"Başlangıç" bölümünde, olayın temel çelişkisi ortaya konmaktadır:

"... Osmanlı İmparatorluğu, en sonunda, gerek iç gerek dış egemenliğin neredeyse tüm koşullarından yoksun edilmiş bulunacak ama, barış antlaşmasının ve uluslararası yükümlülüklerinin yerine getirilmesinden sorumlu olacak.

Böyle bir durum hem hak ve adaleti onulmaz biçimde yaralar, hem de mantıken olanaksızdır ve hukuken anormalliktir... Hem bir devletin varlığını sürdürmesini istemek, hem de onun varlığının temel hukuksal koşulunu [özgürlüğünü] zorla ortadan kaldırmak istemenin imkânı yoktur... Özgürlüksüz sorumluluk düşünülemez."

Şimdi, bunun hemen arkasından gelen şu başı dik üslûba bakınız:

"Eğer Müttelik Devletler Türkiye'nin varlığını sürdürmesi düşüncesinde iseler, ona özgürlük ve sorumluluğunu ortaya koyarak yaşamak ve ...ödevlerini yerine getirmek olanağını tanımak zorundadırlar.

⁵Seha L. Meray (Çev.), *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Takım I, Cilt 1, Kitap 1, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1969, s. 187-200.

⁶"Osmanlı Hükümetinin Barış Andlaşması Tasarısına Yanıtı" için bkz. Meray-Olcay, s. 7-30.

Ya da, eğer Müttefik Devletler Türkiye'nin ortadan kalkmasını istiyorlarsa, o zaman verdikleri mahkûmiyet hükmünü, savunmasını bile dinlemedikleri mahkûma hiç sormadan kendileri infaz etmeli ve ondan bu hükme imza koymasını ve hükmü uygulamak için işbirliği istememelidirler".

Yanıt'a göre Türkiye'nin antlaşma tasarısının istediği ödevleri yerine getirebilmesi için iki temel koşul bulunması gerekmektedir. Varolma hakkı ve Eşitlik. Belge, devletin bu iki temel hakkını, yukarıda da belirtildiği gibi, yalnızca Batılı kaynaklara dayandırmaktadır.

Dipnot verilerek alıntı yapılan bu kaynaklar şunlardır:

- 1) Amerikan Uluslararası Hukuk Enstitüsünün 6 Ocak 1916 tarihli *Ulusların Haklarına ve Ödevlerine İlişkin Bildirge'si*,
- 2) Fransız Devriminde Convention Meclisi üyesi Rahip Grégoire, *Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi*.
- 3) İngiliz Deniz Kuvvetleri Yargıcı Lord Stowell'in ünlü bir kararı,
- 4) ABD'li Senatör Elihu Root,
- 5) Başkan W. Wilson'ın 12. noktası.

Yanıt, Halkların Kendi Geleceğini Saptama Hakkında söz ederken, bu kaynaklara Başkan Wilson'ın 11 Şubat 1918 tarihli demecini ve 1907 tarihli La Haye Sözleşmesini de ekleyecektir.

Bundan sonra Siyasal Hükümlere geçen *Yanıt*, Türkiye'de egemenliğin nasıl çiğnendiğine örnek olarak, İstanbul'da tam sekiz adet yetkili makam bulunduğunu liste halinde gözler önüne sermektedir ki, bu işin bu denli absürd bir hale geldiğinin büyük olasılıkla Müttefikler bile farkında değildir.

Bu sekiz makam şunlardır:

- 1) Padişah,
- 2) Boğazlar Komisyonu,
- 3) İşgal Kuvvetleri Askerî Yönetimi,
- 4) İngiltere-Fransa-İtalya siyasal temsilcileri,
- 5) Müttefiklerarası denetleme ve örgütleme askerî komisyonları,
- 6) Maliye Komisyonu,
- 7) Osmanlı Düyunu Umumiye Meclisi,
- 8) Konsolosluk Mahkemeleri.

Tabii, örneğin bir Boğazlar Komisyonunda kimi devletlerin iki oyu bulunurken, kıyı devleti olan Türkiye'nin⁷ temsil bile edilmemesi gibi mantıksızlıklar *Yanıt*'ın sivri dilinden kurtulamayacaktır. Aynı şekilde, özel bayrağa, bütçeye, örgüte, yasama ve yürütme organlarına sahip kılınan bu Komisyonun bir çeşit devletlerarası hukuk kişiliği edineceği, ama devlet olmadığı için Paris Misakının Milletler Cemiyeti üyelerine yüklediği ödevlere bağlı olmayacağı, bunun da Milletler Cemiyetinin ruhuna aykırı olduğu gibi güçlü analiz unsurları Müttefikleri şaşırtmış olmak gerekir.

İstanbul ve Boğazların durumunu anlatırken, *Yanıt*, en çarpıcı noktalarından birini şöyle ortaya koyacaktır:

"Türkiye'nin uluslararası durumu, kendisinden kopartılan topraklardan kurulan yeni Hükümetlerin durumundan... daha aşağı olacaktır. Çünkü bunlar,... Milletler Cemiyetince saptanmış bir Devletin mandasına verilecek ve bu mandater devlet Milletler Cemiyeti Konseyine... vakit vakit hesap vermek zorunda olacaktır. Oysa Türkiye bu olanaktan bile yararlanamayacaktır."

İzmir ve yöresinde Yunan işgalcilerin yaptığı katliam ve benzeri eylemler, Yunanistan'ı güç durumda bırakacağından, *Yanıt*'ta geniş yer tutmaktadır. Bu eylemler yalnız Büyük ve Müttefik Ortak Devletler temsilcilerinin Mayıs 1919 tarihli raporundan yapılan uzun alıntılarla değil, ayrıca Yunanlı komutan Zafirio'nun 16 Mayıs 1919 tarihli gündeminden ve 4 Haziran 1919 tarihli bildirgesinden de sunulmakta, Menemen halkından kurtulabilenlerin bunu İngiliz üsteğmeni Hyam'a ve Fransız üsteğmeni Durand'a borçlu oldukları anlatılmaktadır. Bütün bunlar, Osmanlı hariciyesinin herşeyi yakından izlediğinin kanıtıdır⁸.

Ayrıca, Yunanistan'ın İzmir'e çıkmaktan amacının (bu ülkenin Doğu Trakya'ya da sahip bulunduğu anımsanırsa), İstanbul'u ve Boğazları kısıp almak olduğu çok akılda kalıcı örneklerle anlatılmaktadır ki, bununla amaçlanan hedefin İngilizleri uyarmak olduğu tahmin edilebilir.

Çarpıcı kaynaklar ve dipnotlarıyla beslenen uluslararası hukuk bilgisi ve keskin mantık, birçok konuda olduğu gibi Ermenistan hususunda da görülmektedir. Örneğin, Ermenistan'ın henüz kesin olarak saptanmamış bulunan güney sınırının Osmanlı aleyhine fazla genişletilmesi halinde Türklerin ve

⁷Yanıt'da Osmanlı İmparatorluğu kimi yerlerde "Türkiye" olarak geçmektedir. Zaten, Fransız kaynaklarında genel olarak "Empire Ottoman" olarak geçen adın, İngiliz kaynaklarında yine genel olarak "Turkey" olarak yazıldığı görülmektedir. Yani, bu iki ad birbirinin yerine kullanılmaktadır.

⁸Dr. Melek Fırat'ın bana Paris'ten getirdiği belgeler arasında bir tanesini, burada konumuzla doğrudan ilgili olmamakla birlikte, anmadan geçemeyeceğim. Çünkü, Fransızca yazıldığı için 10 Novembre 1920 tarihini taşıyan bu belgeye göre, Osmanlı hariciyesi, o kadar işinin arasında, Finlandiya ile İsveç arasındaki Aland Adaları sorununda Milletler Cemiyetinin arabuluculuk yapması konusunu Paris'teki Osmanlı temsilcisinden öğrenmek istemiştir. (TC Paris Büyükelçiliği Dosya no. 364/1)

Kürtlerin Ermenistan içinde çoğunluk meydana getirecekleri Müttefiklere sayılar verilerek anımsatılmaktadır. Böylece hem Batı'nın "milliyetler ilkesi"ne gönderme yapılmakta, hem Ermenistan tehdit edilmekte, hem de Kürtlere bir mesaj verilmektedir. Kürtlerin Kurtuluş Savaşına Türkler yanında katılmalarının temel nedeninin yeni kurulan Ermeni Devleti olduğu anımsandığında, bu sonuncu unsurun diğerlerinden daha öz önemli olmadığı ortaya çıkacaktır.

Son olarak, kapitülasyonlar gibi çok dikenli bir konuyla kapayalım.

Kapitülasyonlar konusunun Türkiye için önemi malumdur. Nitekim, Lozan'a giden delegasyona hükümetçe verilen el yazısı yarım sayfalık talimat, iki konu dışında son derece gevşektir. O kadar ki, adına talimat bile demek güçtür. İstenen elde edilmediği takdirde görüşmelerin derhal kesilmesi emrinin verildiği bu iki konudan biri, kapitülasyonların kaldırılması konusudur⁹. Nitekim, Lozan'daki görüşmeler, asıl önemli konular çözüme ulaştırıldığı halde, 4 Şubat 1923'te bu yüzden kesilecektir.

Bu konu, bilindiği gibi, Lozan Barış Antlaşmasının iki satır bile tutmayan 28. maddesiyle kesin olarak çözülmüş, kapitülasyonlar kaldırılmıştır.

Bununla birlikte, Müttefiklerin büyük direnmeleri karşısında Lozan'da adli ve ticarî kapitülasyonlar konusunda bir ara çözüme gidildiği unutulmamalıdır. Adalet konusunda Türkiye'nin 5 yıllık bir süreyle, "Batılı hukukçu danışman" istihdam etme yükümlülüğü altına girdiği¹⁰, gümrüklerini de yine 5 yıl süreyle yükseltmemeyi kabul ettiği¹¹ bilinen hususlardandır.

Yani, Lozan'da Türkiye kapitülasyonları kaldırmıştır ama, bir kere, gümrük vergileri oranı konusunda kapitülasyon düzenini 5 yıl daha sürdürmeyi kabul ettiği için ekonomik kapitülasyonların 1923'te Lozan'da tamamen kaldırıldığı söylenemez.

Adli kapitülasyonlara gelince, bunların kaldırılması, ancak Türkiye'nin şeriat yerine Batılılardan alınacak bir Medenî Kanun konacağı sözünü vermesi¹² sayesinde mümkün olmuştur ki, yukarıda sözü edilen, Batılı hukukçuları 5 yıl "danışman" olarak İstanbul ve İzmir'de (gayri Müslimlerin ve yabancıların

⁹Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, cilt I (1922-1923), Ankara, TTK Basımevi, 1990, s. xiv. Diğer kesin talimat konusu yapılan, "Ermeni Yurdu" meselesidir.

¹⁰*Yargı Yönetimine İlişkin Bildiri*, para. 1 ve 2.

¹¹*Ticaret Sözleşmesi*, md. 1 ve 18.

¹²Dr. Rıza Nur'un anılarında bunun örnekleri çoktur. Zaten, Lozan'da Türk delegasyonunun ödün alabilmek için çok sık (ve başarıyla) kullandığı iki argüman vardır. Bunlardan biri Türkiye'nin Misakı Milli'yle bağlı olduğu ve bundan fazla fedakârlık yapamayacağı hususudur. Diğeriyse, Türkiye'nin Halifelik ile Saltanatı ayırmış olduğu, bunun laiklik anlamına geldiği ve zaten derhal Batı'nın Medenî ve Ceza kanunlarının alınarak uygulanacağı sözüdür. (Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, cilt III, İstanbul, Altındağ Yayınevi, 1967, s. 1047-47).

yaşadığı kentler) çalıştırma taahhüdünün Lozan'da hükme bağlanması, yapılacak yargı reformu sözünün güvencesi olarak verilen bir ödündür. Diğer bir deyimle, Lozan'da adli kapitülasyonların kaldırılması da bir ara çözüm sayesinde mümkün olmuştur.

Şimdi, Lozan'dan gelelim Sevr'e.

Bu antlaşmada kapitülasyonların kaldırılmadığını, tersine, 261. madde hükmüyle genişletildiğini biliyoruz. Fakat, konumuz Sevr Antlaşması olmadığına, Sevr tasarısına Osmanlı hariciyesinin verdiği *Yanıt* olduğuna göre, bu belgenin kapitülasyonlar konusundaki tavrı nedir?

Bu belgeyi incelememiş olanları epey şaşırtacak bir tavır olduğunu söyleyebilirim:

"Maliye Hükümleri" başlığı altında, ekonomik kapitülasyonlar konusunda *Yanıt*'ın yazdığı şudur:

"[Osmanlı Hükümeti], Devletin uyruklarıyla yabancılar arasında haklı olmayan bir eşitsizlik kuracak ve Devlet hazinesinin iyileştirilmesine önemli bir engel oluşturacak olan ekonomik kapitülasyonların geri getirilmesini kabul edemez".

Yani *Yanıt*, ekonomik kapitülasyonları reddetmiştir.

Adli kapitülasyonlar konusunda ise *Yanıt*'ta şu satırlar yer almaktadır:

"Osmanlı Hükümeti, adalet işlerinde bugün yürürlükte olan kapitülasyonların yerine geçecek yargı reformu tasarısını düzenlemek ve kendisi de üye bulundurmak üzere bir komisyon kurulmasını kabul eder. Bu Komisyon ile Osmanlı Hükümeti arasında görüş birliği elde edilemeyen noktalar üzerinde Milletler Cemiyeti Konseyinin kararı bağlayıcı olacaktır".

Yani *Yanıt*, adli kapitülasyonlar yerine bir yargı reformu yapmayı önermiştir.

Demek ki, Türkiye için en yaşamsal konu olan kapitülasyonlar konusunda da Sevr'e *Yanıt* ile Lozan arasında bir benzerlikten de öte, bir ayniyet mevcuttur.

Ama, bilindiği gibi, Boğazlar Komisyonuna bir Türk temsilcinin katılmasına izin vermek gibi ufak bir değişiklik dışında, Osmanlı Hükümeti Sevr tasarısını olduğu gibi imzalamak zorunda kalacaktır.

Zaten, başka türlü de düşünülemezdi. "Boğazdaki Müttefik donanmalarının taretlerinin Dolmabahçe Sarayına çevrilmiş" olduğu, ilkokul öğrencilerinin de bildiği bir husustur. Tabii ki, Mondros'tan gelmiş olan Osmanlı temsilcilerinin, Mudanya'dan gelmiş olan TBMM temsilcilerinin durumunda olmadıkları herkesin malûmudur.

Bununla birlikte, son olarak, yukarıda incelemiş olduğumuz Yanıt'a 16 Temmuz 1920'de Müttefiklerin verdiği Karşı Yanıt'ın birkaç satırının buraya tınak içinde aktarılması çok öğretici olabilir¹³:

"Müttefik Devletler, Türkiye'nin,... [Birinci Dünya Savaşına katılmakla], yarım yüzyılı aşan bir zamandan beri kendisine birçok kez dostluğunu kanıtlamış olan Devletlere karşı pek belirgin bir hainlikle suç işlemiş olduğu kanısındadırlar".

"Türkiye [Çanakkale Boğazını kapatarak], en az iki yıl savaşın uzamasına ve Müttefiklerin milyonlara varan insan yaşamıyla yüzlerce milyarlık yitiğe uğramalarına yol açmıştır".

"Boğazların yönetimini düzenlerken, [Müttefik] Devletler, herhangi bir Türk Hükümetince uygarlığa karşı yeni hainlikler işlenmesine engel olacak önlemler alınmasından geri duramazlar".

Ve, son olarak Müttefiklerin şu cümlelerini aktararak bildirim son veriyor ve Osmanlı İmparatorluğu ile hariciyesini en azından Sevres bağlamında sayın dinleyicilerin yeniden değerlendirmesine sunuyorum:

"Eğer Osmanlı Hükümeti, Antlaşmayı imzadan kaçınırsa ve üstelik imzadan sonra, Anadolu'da söz geçirmesini yeniden kurmak ve Antlaşmanın yürütülmesini sağlamak konusunda güçsüz bulunursa, Müttefikler, Antlaşmanın maddelerine uygun olarak, bu kararı yeniden incelemek ve bu kez Türkleri Avrupa'dan sonsuzluğa dek kovmak durumuna girebileceklerdir. Müttefik Devletler, Osmanlı Devletinin Antlaşma maddelerini kesinlikle kabul ettiği ve imza niyetinde bulunduğunu bildirmek için on günlük bir süresi olduğunu Osmanlı temsilci heyetine bu yanıt bilgisiyle bildirirler. Sözü geçen süre Temmuzun yirmi yedinci günü gece yarısı sona erecektir".

¹³Bu alıntılar için bkz. Meray-Olcay, s. 31-33.

LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASI*

(Traité de Paix)

Lozan, 24 Temmuz 1923

Bir yandan,

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devletleri,

Ve öte yandan,

Türkiye,

1914 yılından beri Doğunun dirliğini bozan savaş durumuna, birlikte, kesinlikle son vermek isteğiyle,

Ve kendi uluslarının ortak genlik ve mutluluğu için gerekli olan dostluk ve ticaret ilişkilerini aralarında yeniden kurmak amacı ile,

Ve bu ilişkilerin devletlerin bağımsızlık ve egemenliğine saygı ilkesine dayandırılması gereğini düşünerek, bu konuda bir Andlaşma yapmağa karar vermişler ve yetkili Temsilcileri olarak:

Büyük Britanya ve İrlanda Krallığı Birliği, Denizaşırı Britanya ülkeleri yüce Kralı ve Hindistan İmparatoru:

İstanbul'da Yüksek Komiser Soylu Sir Horace George Mantagu Rumbold, Baronet G.C.M.G;

Fransız Cumhuriyeti:

Fransa, Büyükelçisi, Cumhuriyetin Doğuda Yüksek Komiseri, Lejyon Donör ulusal nişanının Grand Ofisye rütbesine sahip General Mösyö Maurice Pellé;

İtalya Yüce Kralı:

Senatör, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da Yüksek Komiser, Sen Moris ve Lazar ve Kuron Ditali nişanlarının Gran Kruva rütbesine sahip soylu Marki Camille Garroni;

Atina olağanüstü Temsilcisi ve Orta elçisi, Sen Moris ve Lazar nişanlarının Komandör ve Kuron Ditali nişanının Grand Ofisye rütbesine sahip Mösyö Jules César Montagna;

Japonya Yüce İmparatoru:

* 160 sayfalık Barış Antlaşması ve Eklerinden yalnız "Siyasal ve Özel Hükümler" alınmıştır.

Soley Levan nişanının birinci rütbesine sahip Roma olağanüstü ve yetkili Büyükelçisi Mösyö Kentaro Otchiai Jusammi;

Yunanlılar Yüce Kralı:

Eski Bakanlar Kurulu Başkanı Sovör nişanının Gran Kruva rütbesine sahip Mösyö Eleftherios K. Vénizelos,

Londra olağanüstü Temsilcisi ve Ortaelçisi Sovör nişanının Komandör rütbesine sahip Mösyö Démètre Caclamanos;

Romanya Yüce Kralı:

Ortaelçi Mösyö Constantin I. Diamandy,

Ortaelçi Mösyö Constantin Contzesco;

Sırp-lar - Hırvatlar - Slovenler Yüce Kralı:

Bern olağanüstü Temsilcileri ve Ortaelçisi Mösyö Doktor Milotine Yovanovitch;

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti:

Dışişleri Bakanı, Edirne, Milletvekili İsmet Paşa,

Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri Bakanı, Sinop Milletvekili, Doktor Rıza Nur Bey.

Eski Bakan, Trabzon Milletvekili Hasan Bey;

Sayın kişilerini atamışlardır. Adları anılan bu kişiler, yöntemine uygun ve geçerli görülen yetki belgelerini sunduktan sonra, aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır:

(Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devletleri ile Türkiye'nin yüksek Temsilcilerimiz imzaladıkları bağışların çizelgesi

- I. Barış Andlaşması
- II. Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme
- III. Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme
- IV. Oturma ve Yargı Yetkisi konusunda Sözleşme
- V. Ticaret Sözleşmesi
- VI. Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol
- VII. Sivil Tutukluların geri verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine ilişkin Türk-Yunan Anlaşması
- VIII. Genel Affa ilişkin Açıklama ve Protokol

- IX. Yunanistan'daki Müslüman Mallarına İlişkin Demeç
- X. Sağlık işlerine ilişkin Demeç
- XI. Adaletin Yönetimine ilişkin Demeç
- XII. Osmanlı İmparatorluğunda verilmiş ayrıcalıklara ilişkin Protokol ve Demeç
- XIII. Lozan'da imza edilen Bağışların kimi hükümlerine Belçika ve Portekiz'in katılmasına ilişkin Protokol ve bu iki Devletin Açıklamaları
- XIV. Britanya, Fransa ve İtalya'nın Silâhlı Kuvvetlerince işgal edilen Türkiye Topraklarının boşaltılmasına ilişkin Protokol ve Açıklama
- XV. Karaağaç Bölgesi ile Imroz ve Bozcaada'ya ilişkin olarak Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya Yunanistan ve Türkiye'nin imzaladığı Protokol
- XVI. Yunanistan'da Azınlıkların korunması konusunda 10 Ağustos 1920 günü başlıca Müttefik Devletler ile Yunanistan arasında Sèvres'de yapılan Andlaşma ve Trakya'ya ilişkin olarak bu Devletler arasında gene o gün yapılan Andlaşma ile ilgili Protokol
- XVII. Sırp-Hırvat-Slovan Devletlerinin imzasına ilişkin Protokol
- XVIII. Lozan Konferansı Son Bağışı
- XIX. Lozan'da imzalanan Bağışların kimi Maddelerine ilişkin Mektuplar
- [XX]. Barış Andlaşmasının kimi Maddelerine ilişkin Anlaşmalar)

BÖLÜM: I

SIYASAL HÜKÜMLER

Madde 1 — İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulması gününden başlayarak, bir yandan Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Slovan Devletleri ve öte yandan Türkiye ve onların uyrukları arasında barış durumu kesinlikle yeniden kurulmuş olacaktır.

Taraflar arasında resmi ilişkiler kurulacak ve onların toprakları üzerinde diplomasi ve konsolosluk memurları, yapılacak özel antlaşmalar bozulmaksızın, devletler hukukunun genel ilkeleriyle belirlenmiş haklara sahip olacaklardır.

KESİM: 1

I. Topraklara ilişkin hükümler:

Madde 2 — Karadeniz'den Akdeniz'e dek Türkiye'nin sınırı aşağıdaki biçimde saptanmıştır. (Ekli bir numaralı haritaya bakılması):

Birincisi — Bulgaristan ile:

Rezvaya ağzından Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan sınırlarının Meriç üzerinde kesiştiği noktaya dek;

Bulgaristan'ın bugün çizilmiş olduğu biçimde güney sınırı;

İkincisi — Yunanistan ile;

Oradan Arda ve Meriç ırmaklarının birleştiği noktaya dek;

Meriç yatağı;

Oradan Arda kaynağına doğru bir ırmak üzerinde ve Çörek Köyün hemen çevresinde olmak üzere, toprak üzerinde belirlenecek bir noktaya dek;

Arda yatağı;

Oradan güney-doğu doğrultusunda Bosna Köyün bir kilometre yukarısında Meriç üzerindeki bir noktaya dek;

Bosna Köyünü Türkiye'de bırakan belirgin ölçüde düz bir çizgi. Çörek köyü, beşinci Maddede anılan komisyonca halkın çoğunluğunun Türk ya da Rum olarak belirlenmesine göre, Türkiye'ye, ya da Yunanistan'a verilecektir. 11 Ekim 1922 gününden sonra bu Köye göç etmiş olan halk bu konuda hesaba katılmayacaktır.

Oradan Adalar Denizine dek;

Meriç yatağı;

Madde 3 — Türkiye'nin sınırı aşağıdaki biçimde saptanmıştır.

Birincisi - Suriye ile;

20 Ekim 1921 günü yapılan Fransa-Türkiye Andlaşmasının 8. Maddesinde tanımlanmış sınır.

İkincisi-Irak ile:

Türkiye ile Irak arasındaki sınır dokuz ay içinde Türkiye ile Büyük Britanya arasında dostça belirlenecektir.

Bu süre içinde iki hükümet arasında anlaşma olmazsa andlaşmazlık Milletler Cemiyetine sunulacaktır.

Sınır çizgisi konusunda alınacak karara değin, Türkiye ve Britanya Hükümetleri kesin geleceği bu karara bağlı toprakların bugünkü durumunda her hangi bir değişiklik ortaya koyacak nitelikte askersel ya da başka türlü hiç bir eylemde bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler.

Madde 4 — İşbu Andlaşmada anılan sınırlar, bu Andlaşmaya bağlı 1/1000.000 ölçeğindeki haritalar üzerinde çizilmiştir. Andlaşma metni ile haritalar arasında aykırılık ortaya çıkarsa Andlaşma metni geçerli olacaktır.

Madde 5 — İkinci Maddenin İkinci fıkrasında yazılı sınırı topraklar üzerinde çizmekle bir Sınır Çizim Komisyonu görevlendirilecektir. Bu Komisyon, her Devlet için birer yetkili temsilci olmak üzere, Yunanistan ve Türkiye yetkili temsilcileri, ile, bu hükümlerle bir üçüncü Devletin uyrukları içinden seçilecek bir Başkandan oluşacaktır.

Söz konusu Komisyon yönetsel sınırları ve yerel ekonomik çıkarları, olanak bulunduğu ölçüde, gözönünde tutarak, işbu Andlaşmadaki tanımları en yakından izlemeye her durumda çaba gösterecektir.

Komisyonun kararları oy çoğunluğu ile alınacak ve bu kararlar ilgili taraflar için uyulması zorunlu olacaktır.

Komisyonun harcamaları ilgili Taraflarca eşit biçimde karşılanacaktır.

Madde 6 — Bir ırmak ya da akarsuyun, kıyılarıyla değil de, yatağı ile belirlenen sınıra gelince işbu Andlaşmanın tanımlarında kullanılan (Cours) yatak veya (Chenal) kanal terimleri, bir yandan ulaşıma uygun olmayan ırmaklarda su yatağının ya da başlıca kolunun, öte yandan gidiş gelişine uygun olan ırmaklarda başlıca ulaşım kanalının orta çizgisi anlamına gelir.

Bununla birlikte, yatak ya da kanalın olası değişimlerinde, sınır çizgisinin yukarıda belirtilen biçimdeki çizgiyi mi izleyeceğine, yoksa anılan yatak ya da kanalın işbu Andlaşmanın yürürlüğe konulduğu andaki durumuna göre kesinlikle mi belirleneceğine karar vermeğe Sınır Çizim Komisyonu yetkili olacaktır.

İşbu Andlaşmada tersine bir hüküm olmadıkça, deniz sınırları kıyıdan üç milden aşağı uzaklıktaki ada ve adacıkları kapsar.

Madde 7 — İlgili Devletler Sınır Çizim Komisyonuna görevi için gerekli her türlü belgeleri, özellikle bugünkü ve eski sınırın çizilmesine ilişkin tutanakların onaylı örneklerini, eldeki büyük ölçekli tüm haritaları, uzaklıklara ilişkin bilgileri, düzenlenip yayınlanmamış uzaklık haritalarını ve sınır boyundaki ırmakların yatak değiştirmesi konusundaki bilgileri vermeyi yükümlenirler. Türk makamlarının elinde bulunan haritalar, uzaklığa ilişkin bilgiler ve hatta yayınlanmamış haritalar, işbu Andlaşma yürürlüğe konulur konulmaz, en kısa süre içinde Komisyon Başkanına İstanbul'da verilecektir.

Bundan başka, ilgili Devletler Komisyona tüm belgelerin, özellikle plânlar ve kadastroların, tapu defterlerinin verilmesi ve anılan komisyonun, isteği üzerine, mal ve topraklara ve ekonomik durumlara ilişkin tüm bilgilerin ve yararlı başka bilgilerin sunulması için yerel makamlara yönerge vermeği yükümlenirler.

Madde 8 — İlgili Devletler Sınır Çizim Komisyonuna, görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli ulaştırma, ev, iş kolu ve gereçlere (direkler, sınır işaretleri) ilişkin yardımı gerek doğrudan doğruya, gerek yerel makamlar aracılığı ile yapmayı yükümlenirler.

Özellikle Türkiye Hükümeti, gerektiğinde, görevini yapabilmesi için Sınır Çizim Komisyonuna yardım etmeği, yetenekli teknik personeli vermeyi yükümlenir.

Madde 9 — İlgili Devletler Komisyonca konulmuş olan nirengi noktalarını, işaretlerini, direk ya da sınır işaretlerini korumayı yükümlenirler.

Madde 10 — Sınır işaretleri birbirinden gözle görülebilecek uzaklıklara yerleştirilecektir. Bunlara numara konulacak, bulundukları yerler ve numaraları bir harita üzerinde belirtilecektir.

Madde 11 — Sınırlamaya ilişkin kesin tutanaklar ve ek haritaları ile belgelerin asılları üç örnek olarak düzenlenecektir. Bunlardan ikisi ortak sınıra sahip devletler hükümetlerine verilecek ve üçüncü örneği ise, işbu Andlaşmaya imza eden devletlere onaylanmış birer örneğini sunacak olan, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine gönderilecektir.

Madde 12 — İmroz ve Bozca Adaları ile Tavşan Adaları dışında, Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semendirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin 17/30 Mayıs 1913 günlü Londra Andlaşmasının beşinci ve 1/14 Kasım 1913 günlü Atina Andlaşmasının on beşinci Maddeleri hükümleri uyarınca 13 Şubat 1914 günlü Londra Konferansında alınıp 13 şubat 1914 günü Yunan Hükümetine bildirilen karar, işbu Antlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve on beşinci Maddede yazılı olan Adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşulu ile, doğrulanmıştır. Asya kıyısından üç milden az uzaklıkta bulunan Adalar, işbu Andlaşmada tersine hüküm olmadıkça, Türkiye egemenliği altında kalacaktır.

Madde 13 — Barışın korunmasını sağlamak amacı ile, Yunan Hükümeti, aşağıdaki önlemlere saygı göstermeği yükümlenirler:

Birincisi: Bu Adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkâm kurulmayacaktır.

İkincisi: Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçuşması yasaklanacaktır.

Buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözügeçen Adalar üzerinde uçuşmasını yasaklayacaktır.

Üçüncüsü: Sözkonusu Adalarda Yunan Silâhlı kuvvetleri, silâh altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askersel birlikle ve, tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak, bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır.

Madde 14 — Türkiye egemenliği altında kalan Adaları, yerel yönetim ve kişi ve malların korunması konusunda, yerli elemanlardan oluşan ve müslüman olmayan yerli halka her bakımdan güven verici özel bir yerel yönetimden yararlanacaktır. Bu Adalarda güvenlik ve düzen yukarıda sözügeçen yerel yönetim eliyle yerli halk

arasında toplanan ve yerel yönetimin emrinde bulunan bir polis tarafından sağlanacaktır.

Rum ve Türk nüfus mübadelesine ilişkin olarak Yunanistan ile Türkiye arasında yapılmış ya da yapılacak bağitlar İmroz ve Bozca Adaları halkına uygulanmayacaktır.

Madde 15 — Türkiye aşağıda sayılan Adalar üzerindeki tüm hak ve senetlerinden İtalya yararına vazgeçer: Bugün İtalya'nın işgali altında bulunan *Astampalya* (Astropalia), *Rodos* (Rhodes), *Kalki* (Calki), *Skarpanto*, *Kazos* (Casso), *Piskopis* (Tilos), *Misiros* (Misyros), *Kalimnos* (Kalymnos), *Leros*, *Patmos*, *Lipsos* (Lipso), *Sombeki* (Simi) ve *İstanköy* (Kos) Adaları ile bunlara bağlı olan adacıklar ve *Meis* (Castellorizo) Adası (2 numaralı haritaya bakılması).

Madde 16 — Türkiye işbu Andlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm toprakları ile bu topraklardan olup gene bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda -ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar.

İşbu Maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz.

Madde 17 — Türkiye'nin Mısır ve Sudan üzerindeki tüm hukuk ve senetlerinden vazgeçmesine ilişkin hüküm 5 Kasım 1914 gününden başlayarak geçerlidir.

Madde 18 — Mısır'dan alınan vergi karşılık gösterilerek sağlanan Osmanlı istikrazlarına, yani 1855, 1891, 1894 istikrazlarına ilişkin tüm bağlantı ve yükümlerden Türkiye aklanmıştır. İşbu üç istikraz taksitleri için Mısır'ın yaptığı yıllık ödemeler bugün Mısır Borçları taksitlerinin bir parçasını oluşturduğundan, Mısır Osmanlı Genel Borçlarına ilişkin öteki tüm yükümlerden aklanmıştır.

Madde 19 — Mısır Devletinin tanınmasından doğan sorunlar, ilgili devletler arasında saptanacak koşullara göre sonradan kararlaştırılacak hükümlerle çözümlenecek ve Türkiye'den ayrılan topraklara ilişkin olan Andlaşma hükümleri Mısır Devletine uygulanmayacaktır.

Madde 20 — Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.

Madde 21 — 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adasında yerleşmiş olan Türk uyrukları, yerel yasanın belirlediği koşullara göre, İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler, isterlerse, bu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs Adasından ayrılmak zorunda kalacaklardır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulması günü Kıbrıs Adasında yerleşmiş bulunup da, yerel yasanın belirlediği koşullara uyularak yapılan istem üzerine, o gün

İngiltere uyrukluğunu edinmiş ya da edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin izni olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğunu edinmiş olan kimselere İngiltere uyrukluğunu tanımayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır.

Madde 22 — Türkiye, 27. Maddenin genel hükümlerini bozmamak koşulu ile, 18 Ekim 1912 günlü Lozan Andlaşması ve ona ilişkin Bağlılar gereğince, her ne nitelikte olursa olsun, Trablusgarp (Libya) üzerinde sahip olmuş bulunduğu tüm hak ve ayrıcalıklarını kesinlikle kaldırılmış olmasını tanıdığını açıklar.

2. ÖZEL HÜKÜMLER

Madde 23 — Bağlı Yüksek Taraflar, Çanakkale Boğazında, Marmara Denizinde ve Karadeniz Boğazında denizden ve havadan, gerek barış, gerek savaş zamanlarında *özgürce geçiş ve gidiş - geliş* ilkesini kabul ve açıklama konusunda anlaşmışlardır. Bu sözleşme, buradaki Yüksek Bağlı Yüksek Taraflar için, işbu Andlaşmada yazılmış olsa idi onun sahip olacağı güç ve değer tıpkısına sahip olacaktır.

Madde 24 — İşbu Andlaşmanın 2. Maddesinde belirtilen sınırın rejimine ilişkin olarak bugün yapılan özel Sözleşme, onun Bağlı Yüksek Tarafları için, bu Andlaşmadaki güç ve değer tıpkısına sahip olacaktır.

Madde 25 — Türkiye kendisi ile yanyana savaşmış Devletler ile öteki bağlı Devletler arasında yapılan Barış Andlaşmaları ve ona ek Sözleşmelerin geçerliliğini tanımağı ve eski Almanya İmparatorluğu, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan toprakları ile ilgili olarak alınmış ya da alınacak kararları kabul etmeğı ve böylece belirlenecek sınırları içindeki yeni Devletleri tanımağı yükümlenir.

Madde 26 — Türkiye şimdiden Almanya'nın Avusturya'nın, Bulgaristan'ın, Yunanistan'ın, Macaristan'ın, Polonya'nın, Romanya'nın, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Çek-Slovakya Devletinin sınırlarını, işbu sınırların 25. Maddede anılan Andlaşmalar ya da ek tüm Sözleşmelerle saptanmış ya da saptanacağı biçimde tanıdığını ve kabul ettiğini açıklar.

Madde 27 — Türkiye Hükümet ya da Türkiye makamlarınca, Türkiye toprakları dışında, işbu Andlaşmayı imzalayan öteki Devletlerin egemenliği altında ya da koruyuculuğunda bulunan toprakların yurttaşları ile Türkiye'den ayrılan toprakların yurttaşları üzerinde siyasal, yasama ya da yönetsel konularda, her ne nedenle olursa olsun, hiçbir yetki ya da yargı hakkı kullanılmayacaktır.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, İslâm dini makamlarının dinsel yetkilerine bir zarar gelmemektedir.

Madde 28 — Bağlı Yüksek Taraflar Türkiye'de Kapitülasyonların tümü ile kaldırılmasını, her biri kendisi ile ilgili olarak, kabul ettiklerini açıklarlar.

Madde 29 — Fransız uyruklu Faslılar ve Tunuslular Türkiye'de öteki Fransız uyruklarına uygulanan rejimin, her bakımdan tıpkısına bağlı olacaklardır.

Trablusgarp ve Bingazi halkı Türkiye'de öteki İtalyan uyruklarına uygulanan rejimin her bakımdan tıpkısına bağlı olacaktır.

Bu Madde, kökeni Tunuslu, Trablusgarplı ve Faslı olup da Türkiye'de yerleşmiş bulunanların uyrukluğu konusunda bir hüküm ortaya koymaz.

Karşılık olarak, Türk uyrukları da, 1. ve 2. Fıkra hükümlerinden yararlanan halkın yaşadığı ülkelerde, Fransa ve İtalya'daki rejimlerin tıpkısından yararlanacaklardır.

Birinci Fıkradaki hükümlerden halkı yararlanan ülkelere gelen ya da bu ülkelere yollanan malların Türkiye'de bağlı olacağı rejim ile, buna karşılık Türkiye'den gelen ya da Türkiye'ye yollanan malların sözkonusu ülkelere bağlı olacağı rejim Fransa Hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında bir anlaşma ile belirlenecektir.